

U S T A W A

z dnia 2026 r.

**o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych
ustaw¹⁾**

Art. 1. W ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2024 r. poz. 334, z późn. zm.²⁾) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) użyty w art. 4 w § 1 i 2, w art. 46 w § 1, w art. 51 w § 1, w art. 54 w § 16 w pkt 8, w tytule działu IV, w tytule rozdziału 7 w dziale IV, w art. 158 w § 1 we wprowadzeniu do wyliczenia i w pkt 6 oraz w § 3, w art. 159 w § 1 we wprowadzeniu do wyliczenia i w § 2, w art. 160 w § 1, w art. 161, w art. 162 w § 2 we wprowadzeniu do wyliczenia oraz w § 3, 4, 6, 7a, 9 i 11, w art. 164 w § 2, w art. 166 w § 2, 2b i 2c, w art. 167 w § 1 w pkt 3 i w § 2, w art. 169, w art. 170 § 3, w art. 171, w art. 172 w § 1, 2 i 4a, w art. 173, w różnej liczbie i różnym przypadku, wyraz „ławnik” zastępuje się użytymi w odpowiedniej liczbie i odpowiednim przypadku wyrazami „sędzia społeczny”;
- 2) w art. 22 po § 1b dodaje się § 1c i 1d w brzmieniu:

„§ 1c. Prezes sądu okręgowego w sądzie okręgowym a prezes sądu rejonowego w sądzie rejonowym współdziałają z radą sędziów społecznych tego sądu oraz zapewniają jej warunki wykonywania zadań na zasadach określonych w § 1 pkt 1 lit. aa.

§ 1d. Prezes sądu rejonowego na sesji rady gminy albo rady miasta, których obszar lub część obszaru są objęte obszarem właściwości sądu, a prezes sądu okręgowego na sesji rady powiatu albo rady miasta na prawach powiatu, na obszarze którego znajduje się siedziba sądu, przedstawiają raz w roku informację o funkcjonowaniu sądu, którym kierują, w szczególności w zakresie dotyczącym sędziów społecznych, sprawności

¹⁾ Niniejszą ustawą zmienia się ustawy: ustawę z dnia 1 grudnia 1961 r. o izbach morskich, ustawę z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, ustawę z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych, ustawę z dnia 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach, ustawę z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, ustawę z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, ustawę z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych oraz ustawę z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym.

²⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2024 r. poz. 1907, z 2025 r. poz. 526, 820, 1172, 1178 i 1609 oraz z 2026 r. poz. 26 i 370.

postępowania sądowych oraz potrzeb organizacyjnych sądu. Prezes sądu okręgowego przekazuje ponadto, w formie pisemnej, informację o funkcjonowaniu sądu, którym kieruje, radzie gminy albo radzie miasta, których obszar lub część obszaru są objęte obszarem właściwości sądu okręgowego, oraz radzie powiatu albo radzie miasta na prawach powiatu, których obszar albo część obszaru są objęte obszarem właściwości sądu okręgowego. Informację o funkcjonowaniu sądu prezes sądu udostępnia także w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie podmiotowej sądu.”;

3) w art. 159 w § 1:

- a) po pkt 1 dodaje się pkt 1a–1c w brzmieniu:
 - „1a) sędziowie i prokuratorzy w stanie spoczynku;
 - 1b) aplikanci aplikacji sędziowskiej i aplikacji prokuratorskiej;
 - 1c) społeczni kuratorzy sądowi;”;
- b) po pkt 5 dodaje się pkt 5a–5e w brzmieniu:
 - „5a) Prezes, wiceprezesi, radcowie i referendarze Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej;
 - 5b) rzecznicy patentowi i aplikanci rzecznikowscy;
 - 5c) osoby posiadające licencję doradcy restrukturyzacyjnego;
 - 5d) komornicy sądowi, asesory komorniczy i aplikanci komorniczy;
 - 5e) notariusze, zastępcy notarialni i aplikanci notarialni;”;
- c) pkt 7 i 8 otrzymują brzmienie:
 - „7) żołnierze zawodowi;
 - 8) funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej;”;

4) w art. 162:

- a) w § 1:
 - wyraz „ławników” zastępuje się wyrazami „sędziów społecznych”,
 - wyrazy „30 czerwca ostatniego roku kadencji” zastępuje się wyrazami „31 marca”,
- b) po § 1 dodaje się § 1a w brzmieniu:
 - „§ 1a. Kandydatem na sędziego społecznego nie może być sędzia społeczny w okresie pierwszych trzech lat jego kadencji.”;
- c) w § 2:
 - pkt 3 otrzymuje brzmienie:

- „3) oświadczenie kandydata o tym, czy jest albo nie jest pozbawiony władzy rodzicielskiej;”,
- po pkt 3 dodaje się pkt 3a w brzmieniu:
 - „3a) oświadczenie kandydata, że nie dotyczy go żadna z okoliczności wskazanych w art. 159 § 1;”,
- w pkt 4 wyrazy „funkcji ławnika” zastępuje się wyrazami „obowiązków sędziego społecznego”;
- d) po § 2 dodaje się § 2a w brzmieniu:

„§ 2a. Oświadczenia, o których mowa w § 2 pkt 2–3a, składa się pod rygorem odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia. Składający oświadczenie jest obowiązany do zawarcia w nim klauzuli następującej treści: „Jestem świadomy odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia wynikającej z art. 233 § 6 Kodeksu karnego.”. Klauzula ta zastępuje pouczenie organu uprawnionego do odebrania oświadczenia o odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego oświadczenia.”,
- e) w § 5:
 - wyrazy „§ 2 pkt 1–4” zastępuje się wyrazami „§ 2 pkt 1–3a”,
 - wyrazy „§ 3” zastępuje się wyrazami „§ 2 pkt 4 i § 3”;
- f) w § 10 otrzymuje brzmienie:

„§ 10. Jeżeli zgłoszenie kandydata nie spełnia wymogów formalnych wynikających z § 1–5, wzywa się zgłaszającego do uzupełnienia jego braków w terminie 14 dni. W wezwaniu wskazuje się braki podlegające uzupełnieniu. Zgłoszenia kandydatów, które wpłynęły do rady gminy po upływie terminu, o którym mowa w § 1, oraz zgłoszenia, których braków nie uzupełniono w terminie, o którym mowa w zdaniu pierwszym, pozostawia się bez dalszego biegu. Przywrócenie terminu do zgłoszenia kandydatów jest niedopuszczalne. Pozostawienie zgłoszenia bez dalszego biegu rada gminy stwierdza w drodze uchwały.”;
- 5) w art. 163:
 - a) § 1 i 2 otrzymują brzmienie:

„§ 1. Wybory sędziów społecznych odbywają się co roku, najpóźniej we wrześniu.

§ 2. Przed przystąpieniem do wyborów rada gminy powołuje zespół, który po wysłuchaniu obecnych osobiście kandydatów i po przeprowadzeniu z nimi rozmowy przedstawia na sesji rady gminy swoją opinię o kandydatach, w szczególności w zakresie spełnienia przez nich wymogów określonych w ustawie oraz ich walorów etycznych i intelektualnych. Przedstawienie negatywnej opinii o kandydacie wymaga pisemnego uzasadnienia.”,

b) dodaje się § 3 w brzmieniu:

„§ 3. W skład zespołu, o którym mowa w § 2, mogą wchodzić w szczególności:

- 1) radni gminy;
- 2) sędzia lub sędzia w stanie spoczynku, mający doświadczenie w orzekaniu w składach z sędziami społecznymi, wskazany przez prezesa sądu okręgowego;
- 3) sędzia społeczny wskazany przez radę sędziów społecznych sądu rejonowego lub sądu okręgowego, niebędący kandydatem;
- 4) przedstawiciele organizacji pozarządowych, organizacji pracodawców i związków zawodowych.”;

6) w art. 164:

a) § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1. Rada gminy przesyła prezesom właściwych sądów, najpóźniej do końca września, listę wybranych sędziów społecznych oraz listę wybranych sędziów społecznych do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy, wraz z kartami zgłoszenia i dołączonymi do nich dokumentami.”,

b) § 3 otrzymuje brzmienie:

„§ 3. Po odebraniu ślubowania prezes sądu przydziela sędziego społecznego do wydziału sądu.”;

c) dodaje się § 4–6 w brzmieniu:

„§ 4. Prezes sądu może zmienić przydział sędziego społecznego do wydziału sądu. Od decyzji prezesa sądu sędziemu społecznemu przysługuje odwołanie do kolegium właściwego sądu okręgowego. Odwołanie wnosi się w terminie 14 dni od dnia otrzymania decyzji prezesa sądu o zmianie przydziału sędziego społecznego do wydziału, za pośrednictwem prezesa sądu. Kolegium właściwego sądu okręgowego podejmuje uchwałę uwzględniającą albo oddalającą odwołanie sędziego społecznego. Od uchwały kolegium odwołanie nie przysługuje. Do czasu podjęcia uchwały sędzia społeczny wykonuje obowiązki w dotychczasowym wydziale sądu.

§ 5. Sędzia społeczny otrzymuje legitymację służbową wskazującą na status sędziego społecznego i sąd, w którym wykonuje powierzone obowiązki. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze zarządzenia, wzór legitymacji służbowej sędziego społecznego.

§ 6. Legitymacja służbowa sędziego społecznego może być dodatkowo udostępniana w postaci dokumentu mobilnego, o którym mowa w art. 2 pkt 7 ustawy z dnia 26 maja 2023 r. o aplikacji mObywatel (Dz. U. z 2024 r. poz. 1275 i 1717 oraz z 2025 r. poz. 1019).”;

7) art. 165 otrzymuje brzmienie:

„Art. 165. § 1. Kadencja sędziego społecznego trwa cztery lata kalendarzowe następujące po roku, w którym dokonano jego wyboru.

§ 2. Kadencja sędziego społecznego ulega zakończeniu z dniem ukończenia przez niego 74. roku życia.

§ 3. Po zakończeniu kadencji sędzia społeczny może brać udział jedynie w rozpoznawaniu sprawy rozpoczętej wcześniej z jego udziałem, do czasu jej zakończenia.”;

8) w art. 166:

a) § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1. Mandat sędziego społecznego wygasa w razie:

- 1) prawomocnego skazania za przestępstwo, przestępstwo skarbowe, wykroczenie lub wykroczenie skarbowe;
- 2) utraty obywatelstwa polskiego;
- 3) zaistnienia okoliczności wskazanej w art. 159 § 1;
- 4) zrzeczenia się mandatu;
- 5) odwołania sędziego społecznego przez radę gminy w trybie określonym w § 2.”;

b) po § 1 dodaje się § 1a w brzmieniu:

„§ 1a. Rada gminy, która wybrała sędziego społecznego, stwierdza wygaśnięcie mandatu z przyczyn, o których mowa w § 1 pkt 1–4, w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu przesłanki powodującej wygaśnięcie mandatu i informuje o tym prezesa właściwego sądu oraz sędziego społecznego.”;

c) w § 2a wyraz „ławniczej” zastępuje się wyrazami „sędziów społecznych”;

d) uchyla się § 3;

- 9) po art. 166 dodaje się art. 166a w brzmieniu:

„Art. 166a. Sędzia społeczny jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić prezesa sądu o toczącej się sprawie sądowej, w której występuje jako strona lub uczestnik postępowania.”;

- 10) w art. 167 w § 1:

- a) wprowadzenie do wyliczenia otrzymuje brzmienie:

„Sędzia społeczny nie wykonuje czynności w przypadku.”;

- b) uchyla się pkt 1,

- c) pkt 2 otrzymuje brzmienie:

„2) złożenia przez prezesa sądu wniosku o odwołanie sędziego społecznego – do czasu podjęcia przez radę gminy uchwały w przedmiocie odwołania.”;

- d) dodaje się pkt 4 w brzmieniu:

„4) wykonywania zadań służbowych przez żołnierza w czynnej służbie wojskowej innej niż zawodowa służba wojskowa.”;

- 11) uchyla się art. 168;

- 12) w art. 170:

- a) w § 1:

- użyty w różnych przypadkach wyraz „ławnik” zastępuje się użytymi w odpowiednim przypadku wyrazami „sędzia społeczny”,
- wyrazy „dwunastu dni” zastępuje się wyrazami „20 dni”,

- b) dodaje się § 4 w brzmieniu:

„§ 4. Na pisemny wniosek sędziego społecznego obowiązek zawiadamiania pracodawcy ulega zawieszeniu.”;

- 13) po art. 171 dodaje się art. 171a w brzmieniu:

„Art. 171a. § 1. Sędzia społeczny jest obowiązany do udziału w 4 jednodniowych szkoleniach rocznie w wymiarze od 2 do 4 godzin przypadających na każde szkolenie, organizowanych przez prezesa sądu.

§ 2. O terminie szkolenia, w którym sędzia społeczny jest obowiązany wziąć udział, zawiadamia się jednocześnie pracodawcę zatrudniającego sędziego społecznego. Przepis art. 170 § 4 stosuje się odpowiednio.”;

- 14) w art. 172 § 3 i 4 otrzymują brzmienie:

„§ 3. Sędzia społeczny otrzymuje rekompensatę pieniężną za następujące czynności:

- 1) udział w rozprawie lub posiedzeniu,

- 2) uczestnictwo w naradzie nad wyrokiem;
- 3) sporządzanie uzasadnienia;
- 4) uczestnictwo w posiedzeniu rady sędziów społecznych, jeżeli został do niej wybrany.

§ 4. Wysokość rekompensaty dla sędziego społecznego za każdy dzień wykonywania czynności, o których mowa w § 3, wynosi 4,5 % podstawy ustalenia wynagrodzenia zasadniczego sędziego, o której mowa w art. 91 § 1c.”;

15) w art. 174:

- a) w § 1 wyrazy „art. 172 § 3 i art. 173” zastępuje się wyrazami „art. 172 § 3 i 4a oraz art. 173”;
- b) § 2 otrzymuje brzmienie:

„§ 2. Od decyzji prezesa sądu przysługuje odwołanie do prezesa sądu przełożonego.”;

16) po art. 174 dodaje się art. 174a i art. 174b w brzmieniu:

„Art. 174a. Dzień 14 czerwca ustanawia się Dniem Sędziego Społecznego.

Art. 174b. § 1. Ustanawia się Medal „Za zasługi na rzecz udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości”, zwany dalej „Medalem”.

§ 2. Medal dzieli się na trzy stopnie:

- 1) I stopień – Złoty Medal „Za zasługi na rzecz udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości”;
- 2) II stopień – Srebrny Medal „Za zasługi na rzecz udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości”;
- 3) III stopień – Brązowy Medal „Za zasługi na rzecz udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości”.

§ 3. Medal nadaje Minister Sprawiedliwości z własnej inicjatywy lub na wniosek:

- 1) prezesa sądu;
- 2) rady gminy,
- 3) rady sędziów społecznych, dotyczący osoby, która nie jest i nie była sędzią społecznym.

§ 4. Medal nadaje się sędziom społecznym oraz innym osobom za zasługi na rzecz umacniania zasady udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

§ 5. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia:

- 1) wzór odznaki Medalu oraz miniatury Medalu,

- 2) sposób i tryb nadawania Medalu,
 - 3) wzór legitymacji potwierdzającej nadanie Medalu,
 - 4) sposób noszenia odznaki Medalu oraz miniatury Medalu
- z uwzględnieniem stopni Medalu i konieczności zapewnienia sprawności postępowania w sprawach o nadanie Medalu, a także uroczystego wręczenia i godnego noszenia odznaki Medalu oraz jego miniatury.”;

17) w art. 175:

- a) § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1. Sędziowie społeczni każdego sądu tworzą samorząd sędziów społecznych tego sądu.”;

- b) po § 1 dodaje się § 1a–1c w brzmieniu:

„§ 1a. Organem samorządu sędziów społecznych danego sądu jest rada sędziów społecznych.

§ 1b. Kadencja rady sędziów społecznych trwa rok kalendarzowy.

§ 1c. Wyboru członków rady sędziów społecznych dokonuje się na zebraniu sędziów społecznych zwołanym przez prezesa sądu po wyborach sędziów społecznych przeprowadzonych w danym roku, a w przypadku gdy w danym roku nie dokonano wyboru sędziów społecznych – nie później niż do 15 grudnia. Bierne i czynne prawo wyborcze w wyborach członków rady sędziów społecznych przysługuje sędziom społecznym danego sądu, w tym sędziom społecznym wybranym w danym roku, po złożeniu przez nich ślubowania, z wyłączeniem sędziów społecznych, których kadencja upływa z końcem danego roku.”;

- c) § 2 i 3 otrzymują brzmienie:

„§ 2. Do zadań rady sędziów społecznych należy:

- 1) reprezentowanie sędziów społecznych sądu;
- 2) współdziałanie z prezesem sądu w zakresie organizacji wykonywania czynności sędziów społecznych, w tym w zakresie przydziału sędziów społecznych do wydziałów sądu i określania zasad przydzielania sędziów społecznych do spraw;
- 3) współdziałanie z prezesem sądu w zakresie podjęcia działań zmierzających do odwołania sędziego społecznego;
- 4) podejmowanie działań służących podnoszeniu poziomu wiedzy, umiejętności i kompetencji sędziów społecznych, w tym współdziałanie z prezesem sądu

- w zakresie określania potrzeb szkoleniowych sędziów społecznych oraz udzielania sędziom społecznym informacji dotyczących organizacji wykonywania czynności i zasad etyki sędziego społecznego;
- 5) podejmowanie działań mających na celu integrowanie sędziów społecznych danego sądu, a także współdziałanie z prezesem sądu w celu integrowania sędziów społecznych z sędziami oraz pozostałymi pracownikami sądu, w tym w zakresie organizacji narad sędziów i sędziów społecznych;
 - 6) wydawanie opinii w sprawach przedłożonych przez prezesa sądu;
 - 7) uchwalanie regulaminu pracy rady sędziów społecznych;
 - 8) podejmowanie działań edukacyjnych dotyczących instytucji sędziego społecznego oraz współdziałanie w szczególności z władzami samorządowymi i otoczeniem społecznym w zakresie upowszechniania zasady udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości;
 - 9) podejmowanie współpracy z innymi radami sędziów społecznych w sądach powszechnych.

§ 3. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób wyboru, skład i sposób działania rady sędziów społecznych oraz tryb i sposób jej współdziałania z prezesem sądu i innymi organami, mając na uwadze potrzebę zapewnienia w radzie sędziów społecznych reprezentacji sędziów społecznych przydzielonych do różnych wydziałów sądu oraz prawidłowego wykonywania zadań rady sędziów społecznych w sądach o różnej liczbie sędziów społecznych.”.

Art. 2. W ustawie z dnia 1 grudnia 1961 r. o izbach morskich (Dz. U. z 2020 r. poz. 159) w art. 13 wyrazy „ławnikach w sądach powszechnych” zastępuje się wyrazami „sędziach społecznych sądów powszechnych”.

Art. 3. W ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2026 r. poz. 468) użyty w art. 47 w § 2, w art. 54, w art. 324 w § 2, w art. 330 w § 2, w art. 505¹ w § 2 w pkt 3 oraz w art. 509, w różnej liczbie i różnym przypadku, wyraz „ławnik” zastępuje się użytymi w odpowiedniej liczbie i odpowiednim przypadku wyrazami „sędzia społeczny”.

Art. 4. W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. z 2025 r. poz. 383, 1818 i 1872) w art. 115 w § 13 w pkt 3 po wyrazie „sędzia,” dodaje się wyrazy „sędzia społeczny,”.

Art. 5. W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2026 r. poz. 490 i 621) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w art. 23a w § 3 po wyrazach „aplikant wymienionych zawodów,” dodaje się wyrazy „sędzia społeczny,”
- 2) użyty w art. 28 w § 2–4, w art. 44, w art. 109 w § 2, w art. 114 w § 4, w art. 115 w § 2, w art. 164, w art. 413 w § 1 w pkt 1, w art. 562 w § 1 oraz w art. 669 w § 3, w różnej liczbie i różnym przypadku, wyraz „ławnik” zastępuje się użytymi w odpowiedniej liczbie i odpowiednim przypadku wyrazami „sędzia społeczny”;
- 3) po art. 652 dodaje się art. 652a w brzmieniu:

„Art. 652a. Ileć w niniejszym kodeksie jest mowa o sędzim społecznym, w postępowaniu przed wojskowym sądem garnizonowym oraz wojskowym sądem okręgowym należy przez to rozumieć ławnika sądu wojskowego, z zastrzeżeniem art. 669 § 2.”;

- 4) w art. 669 w § 2 wyrazy „ławników sądu powszechnego” zastępuje się wyrazami „sędziów społecznych sądu powszechnego”.

Art. 6. W ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych (Dz. U. z 2025 r. poz. 1614) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w art. 54 wyraz „ławnik” zastępuje się wyrazami „sędzia społeczny”;
- 2) w art. 70 w § 1 we wprowadzeniu do wyliczenia:
 - a) wyrazy „art. 159 § 1 pkt 5 i 6” zastępuje się wyrazami „art. 159 § 1 pkt 1–6, 8 i 9, art. 166a”,
 - b) wyrazy „art. 167” zastępuje się wyrazami „art. 167 § 1 pkt 2 i 3 oraz § 2”,
 - c) wyrazy „i art. 171-174” zastępuje się wyrazami „, art. 171 i art. 172-174”.

Art. 7. W ustawie z dnia 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach (Dz. U. z 2025 r. poz. 1565 oraz z 2026 r. poz. 26) w art. 2 w ust. 1 w pkt 6 po wyrazie „funkcji” dodaje się wyrazy „sędziego społecznego albo”.

Art. 8. W ustawie z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. z 2025 r. poz. 1461, 1537 i 1739 oraz z 2026 r. poz. 26) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w art. 66 w ust. 1 w pkt 15a wyrazy „ławnicy sądowi” zastępuje się wyrazami „sędziowie społeczni i ławnicy sądowi”;

- 2) w art. 73 w pkt 17a:
 - a) wyrazy „ławników sądowych” zastępuje się wyrazami „sędziów społecznych i ławników sądowych”,
 - b) wyrazy „ławnika sądowego” zastępuje się wyrazami „sędziego społecznego albo ławnika sądowego”;
- 3) użyty w art. 75 w ust. 3a i w art. 85 w ust. 17 wyraz „ławnik” zastępuje się wyrazami „sędzia społeczny i ławnik sądowy”.

Art. 9. W ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. z 2025 r. poz. 1228 oraz z 2026 r. poz. 346 i 473) w art. 22 w pkt 1 wyraz „ławnika” zastępuje się wyrazami „sędziego społecznego”.

Art. 10. W ustawie z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. z 2025 r. poz. 1209) w art. 34 w ust. 10 w pkt 15 wyraz „ławnika sądu powszechnego” zastępuje się wyrazami „sędziego społecznego”.

Art. 11. W ustawie z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2024 r. poz. 622 oraz z 2026 r. poz. 26) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w art. 60 pkt 3 otrzymuje brzmienie:

„3) będąca sędzią społecznym w sądzie powszechnym, ławnikiem w sądzie wojskowym albo ławnikiem izby morskiej;”;
- 2) w art. 71 wyrazy „dotyczące ławników” zastępuje się wyrazami „dotyczące sędziów społecznych”.

Art. 12. Ławnicy wybrani przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy na podstawie art. 163 § 1 i art. 168 ustawy zmienianej w art. 1 w brzmieniu dotychczasowym, którzy złożyli ślubowanie i zostali wpisani na listę ławników, stają się sędziami społecznymi.

Art. 13. Mandat sędziego społecznego wybranego na podstawie art. 168 ustawy zmienianej w art. 1 w brzmieniu dotychczasowym wygasa z upływem kadencji ogółu sędziów społecznych danego sądu wybranych na podstawie art. 163 § 1 ustawy zmienianej w art. 1 w brzmieniu dotychczasowym.

Art. 14. Przez okres roku od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy w razie potrzeby, w szczególności z powodu zmniejszenia się w czasie kadencji liczby sędziów społecznych, prezes sądu może w każdym czasie złożyć wniosek do właściwej rady gminy o przeprowadzenie uzupełniających wyborów sędziów społecznych. Rada gminy

przeprowadza uzupełniające wybory sędziów społecznych na podstawie stosowanych odpowiednio przepisów ustawy zmienianej w art. 1 w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą w terminie 3 miesięcy od dnia otrzymania wniosku prezesa sądu. Mandat sędziów społecznych wybranych w wyborach, o których mowa w zdaniu pierwszym, wygasa z upływem kadencji ogółu sędziów społecznych danego sądu wybranych na podstawie art. 163 § 1 ustawy zmienianej w art. 1 w brzmieniu dotychczasowym.

Art. 15. Rady ławnicze wybrane na podstawie art. 175 § 1 ustawy zmienianej w art. 1 w brzmieniu dotychczasowym stają się radami sędziów społecznych, a ich kadencja trwa do czasu zakończenia kadencji sędziów społecznych wybranych do tych rad.

Art. 16. Na potrzeby stosowania art. 163 § 3 pkt 2 i art. 174b § 3 pkt 3 ustawy zmienianej w art. 1 przez sędziego społecznego należy rozumieć również ławnika.

Art. 17. Dotychczasowe przepisy wykonawcze wydane na podstawie art. 162 § 11 ustawy zmienianej w art. 1 zachowują moc do dnia wejścia w życie przepisów wykonawczych wydanych na podstawie art. 162 § 11 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, jednak nie dłużej niż przez 12 miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy.

Art. 18. Dotychczasowe przepisy wykonawcze wydane na podstawie art. 175 § 3 ustawy zmienianej w art. 1 zachowują moc do dnia wejścia w życie przepisów wykonawczych wydanych na podstawie art. 175 § 3 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, jednak nie dłużej niż przez 3 miesiące od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy.

Art. 19. Dotychczasowe przepisy wykonawcze wydane na podstawie art. 669 § 3 ustawy zmienianej w art. 5 zachowują moc do dnia wejścia w życie przepisów wykonawczych wydanych na podstawie art. 669 § 3 ustawy zmienianej w art. 1, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, jednak nie dłużej niż przez 12 miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy.

Art. 20. Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 2027 r.

Opracowano pod względem prawnym, legislacyjnym i redakcyjnym
Dyrektor Departamentu Legislacyjnego
Marcin Gubała
/podpisano elektronicznie/

UZASADNIENIE

W ocenie projektodawcy ustawy obowiązujące przepisy dotyczące instytucji ławników nie zapewniają pełnego wykorzystania potencjału udziału czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Aktualny model udziału ławników w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości ujawnia szereg systemowych niedoskonałości, które w praktyce ograniczają efektywność tej instytucji oraz osłabiają jej znaczenie społeczne. Jest to szczególnie niepożądane w świetle wymogu wynikającego z art. 182 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w myśl którego ustawa określa udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości (nie przesądzając jego szczegółowego modelu i pozostawiając możliwość jego dostosowywania do kolejnych etapów rozwoju demokratycznego państwa). Ustrojodawca nie przesądził z góry jednego, niezmiennego kształtu udziału obywateli w sprawowaniu władzy sądowniczej i pozostawił przestrzeń do tego, aby wraz z rozwojem i pogłębianiem ustroju demokratycznego państwa polskiego możliwe było przyjmowanie odmiennych, w tym coraz szerszych form obywatelskiego udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, odpowiadających aktualnemu poziomowi rozwoju kultury prawnej i politycznej społeczeństwa. Dzisiaj to na ustawodawcy spoczywa zatem odpowiedzialność za dostosowanie formy i zakresu udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości do obecnych realiów. Wymagania te stawiają przed państwem zadanie przeprowadzenia głębokiej i proobywatelskiej reformy wymiaru sprawiedliwości, której kierunkiem jest budowa obywatelskiego wymiaru sprawiedliwości.

Swoboda pozostawiona ustawodawcy przez art. 182 Konstytucji RP nie powinna być rozumiana jako przyzwolenie na marginalizowanie udziału obywateli, lecz jako zobowiązanie do nadawania tej zasadzie takiej treści, która odpowiada aktualnemu poziomowi rozwoju ustroju demokratycznego i pozwala urzeczywistnić podmiotową rolę obywateli w sprawowaniu władzy sądowniczej. Obecny zakres udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości z trudem pozwala uznać, że konstytucyjna zasada wyrażona w art. 182 Konstytucji RP jest realizowana w sposób odpowiadający jej ustrojowemu znaczeniu.

Za nieakceptowalny należy uznać stan, w którym udział czynnika obywatelskiego (w aktualnym stanie prawnym – ławników) w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości jest

bardzo niewielki, również w wymiarze faktycznym. Może to bowiem niweczyć założenie ustrojowe przesądzające, że udział ten powinien być realny i przez to współkształtujący obraz polskiego sądownictwa. Obywatele w państwie demokratycznym nie mają być wyłącznie adresatami prawa, lecz zawsze również jego twórcami, co w przypadku aplikacji prawa oznacza współudział w jego stosowaniu.

Jednym z przejawów tego stanu rzeczy jest coraz mniejsze zaangażowanie obywateli w pełnienie roli ławnika. Z danych będących w posiadaniu Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, że liczba ławników zmniejsza się niemal z roku na rok. Na kadencję 2004–2007 wybrano 43.613 osoby do udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w charakterze ławników, natomiast w okresie 2008–2011 liczba ta zmniejszyła się do 21.933 osób, zaś w kadencji 2012–2015 do 13.933 osób. Na ostatnią kadencję, a więc na lata 2024–2027, wybrano 7.197 ławników. Niskie zainteresowanie pełnieniem roli ławnika w ostatnich wyborach ma charakter wielowymiarowy, przy czym istotnym czynnikiem jest nieadekwatna wysokość rekompensaty. W przypadku obywateli aktywnych zawodowo udział w rozprawie wiąże się często z poniesieniem rzeczywistej straty ekonomicznej, ponieważ wypłacana rekompensata pokrywa jedynie część utraconego wynagrodzenia. W praktyce oznacza to, że obywatel, który decyduje się uczestniczyć w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, niejednokrotnie ponosi część kosztów wykonywania tej roli z własnych środków. Stanowi to szczególnie silną barierę dla osób aktywnych zawodowo, które posiadają doświadczenie społeczne i zawodowe pożądane w składach orzekających. Wspólnym mianownikiem problemów pozostaje przedmiotowe traktowanie obywateli pełniących rolę ławników. Projektowane zmiany ustrojowe i instytucjonalne zmierzają do odwrócenia tego sposobu myślenia oraz do ukształtowania modelu, w którym sędzia społeczny jest traktowany jako pełnoprawny i odpowiedzialny uczestnik sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Towarzyszy temu przekonanie, że wielu obywateli byłoby gotowych podjąć tę rolę, gdyby jej wykonywanie wiązało się z odpowiednim prestiżem, właściwymi warunkami organizacyjnymi oraz przygotowaniem merytorycznym.

Zmiana przeprowadzona ustawą z dnia 15 marca 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz o zmianie niektórych innych ustaw doprowadziła do radykalnego ograniczenia udziału obywateli w rozpoznawaniu spraw cywilnych i karnych, bez przedstawienia dla tak daleko idącej ingerencji w konstytucyjny model sprawowania wymiaru sprawiedliwości wystarczającego uzasadnienia

empirycznego ani aksjologicznego. Przedstawiona wówczas argumentacja opierała się przede wszystkim na niepopartym wynikiem badań założeniu, że sąd orzekający bez udziału obywateli będzie działał szybciej i sprawniej. Nie przedstawiono analiz porównawczych, badań aktowych ani danych pozwalających wykazać, że obecność ławników stanowiła rzeczywistą przyczynę przewlekłości postępowań. Późniejsza praktyka nie potwierdziła trafności tego założenia. Ograniczeniu liczby spraw rozpoznawanych z udziałem ławników nie towarzyszyło skrócenie czasu trwania postępowań. Ocena zmian zachodzących w sądownictwie musi oczywiście uwzględniać równoczesne oddziaływanie wielu czynników prawnych, organizacyjnych i społecznych. Nie zidentyfikowano jednak potwierdzonej badaniami korelacji pomiędzy ograniczeniem udziału ławników a poprawą sprawności postępowań sądowych. Równie niewystarczająco udokumentowano finansowe podstawy przeprowadzonej zmiany. Formułowane wówczas twierdzenia o oszczędnościach wynikających z ograniczenia liczby ławników nie zostały poparte kalkulacją przedstawiającą metodę obliczeń, skalę przewidywanych oszczędności ani ich rzeczywiste znaczenie dla budżetu sądownictwa. Zasadniczą wadą zmian z 2007 r. było przy tym całkowite pominięcie ustrojowej i demokratycznej wartości udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

Ograniczenie obecności obywateli w składach orzekających oznaczało jednocześnie dalsze zamknięcie wymiaru sprawiedliwości w obrębie struktur zawodowych. Im mniejszy jest udział obywateli w orzekaniu, tym słabszy pozostaje społeczny i pluralistyczny wymiar działalności sądów oraz ich odporność na próby podporządkowania interesom politycznym lub korporacyjnym. Szeroki udział obywateli stanowi natomiast dodatkową gwarancję niezależności instytucjonalnej sądów i niezawisłości osób uczestniczących w wydawaniu rozstrzygnięć. Tego aspektu autorzy zmian z 2007 r. nie uwzględnili. Widocznym i trwałym następstwem zmiany stała się marginalizacja obywatelskiego udziału w orzekaniu, w szczególności niemal całkowite usunięcie obywateli z rozpoznawania spraw karnych w sądach rejonowych. Natomiast kolejne zmiany procedury cywilnej i karnej w latach 2013–2018 rozszerzyły model orzekania jednoosobowego i doprowadziły do dalszego zawężenia katalogu spraw rozpoznawanych z udziałem ławników.

Przyczyną niewysokiego zainteresowania pełnieniem obowiązków ławnika jest również brak adekwatnych do roli, ustrojowych regulacji statusu ławnika, co znajduje odzwierciedlenie w sposobie postrzegania tej instytucji, zarówno w społeczeństwie, jak i w sądach. Eliminowanie obywateli z udziału w orzekaniu zwiększa dystans między sądami

a społeczeństwem, osłabia społeczną kontrolę nad wykonywaniem władzy publicznej oraz czyni wymiar sprawiedliwości bardziej podatnym na presję polityczną i korporacyjną. Szeroki udział obywateli stanowi natomiast jeden z mechanizmów wzmacniających pluralizm, niezależność instytucjonalną sądów i niezawisłość osób uczestniczących w wydawaniu rozstrzygnięć.

Celem podejmowanej inicjatywy legislacyjnej jest odbudowa roli i znaczenia obywatelskiego wymiaru sprawiedliwości. Pierwszym, istotnym krokiem są zmiany o charakterze ustrojowo-instytucjonalnym, których pozytywne przyjęcie powinno spowodować, w kolejnym kroku, poszerzenie zakresu spraw rozstrzyganych przez sądy z udziałem obywateli niebędących zawodowymi sędziami.

Istotnym zdiagnozowanym problemem jest niewystarczające upodmiotowienie ławników w polskim wymiarze sprawiedliwości. Rada do spraw Ławników przy Ministrze Sprawiedliwości wskazała na potrzebę podjęcia działań zmierzających do wzmocnienia pozycji ławników, w tym zwiększenia ich roli w sądzie oraz podkreślenia znaczenia ich udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Wiąże się to z problemem niejasnych zasad przydziału spraw ławnikom, który należy do najbardziej kontrowersyjnych zagadnień związanych z udziałem obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sądach powszechnych. Problem ten obejmuje również kwestię godnego traktowania ławników (dot. dostępu do sprzętu komputerowego i systemów informacji prawnej, przejrzystych zasad organizacyjnych), odpowiadającego znaczeniu pełnionej przez nich roli, oraz potrzebę wzmocnienia prestiżu udziału obywateli w orzekaniu.

Kolejnym obszarem problemowym są warunki wykonywania obowiązków ławnika, w szczególności zakres obciążeń oraz zasady rekompensaty finansowej. Obowiązujące przepisy przewidują niską wysokość rekompensaty za dzień pełnienia jedynie niektórych obowiązków ławnika, która w praktyce nie kompensuje rzeczywistych strat finansowych ponoszonych przez osoby odpowiedzialnie uczestniczące w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Aktualnie rekompensata ta wynosi 2,64% podstawy ustalenia wynagrodzenia zasadniczego sędziego, co w 2026 r. przekłada się na kwotę 230,96 zł za dzień. Kwota ta odpowiada w przybliżeniu jednodniowemu wynagrodzeniu osoby otrzymującej minimalne wynagrodzenie za pracę. Rada do spraw Ławników przy Ministrze Sprawiedliwości w uzasadnieniu do uchwały nr 4/2025 wskazała jako najodpowiedniejszy punkt odniesienia dla obliczenia wysokości rekompensaty, tak aby spełniła ona swoją funkcję, wysokość

wynagrodzenia za jeden dzień roboczy obliczoną od przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej ogłoszonego przez ZUS, czyli 423,98 zł (8.903,56 zł : 21 dni roboczych).

Ponadto zmiany wymaga obecna liczba dni orzekania przez ławników. W praktyce odnotowywane są przypadki ławników, którzy uczestniczą w orzekaniu przez 20, 30 lub więcej dni w ciągu roku, ale dotyczy to stosunkowo niewielkiej grupy ławników w konkretnych wydziałach w wybranych sądach. Tym samym osoby te w znacznym stopniu kompensują niedobory wynikające z mniejszej liczby ławników niż liczba pierwotnie zgłoszona jako zapotrzebowanie przez prezesów sądów. Wyniki przeprowadzonego badania ankietowego opinii rad ławniczych wskazują, że ponad połowa rad (55%) opowiedziała się za zwiększeniem liczby dni orzeczniczych lub odejściem od limitu dni, a jedynie 25% za utrzymaniem obecnego poziomu obciążeń (Badanie ankietowe opinii rad ławniczych zostało przeprowadzone z inicjatywy Rady do spraw Ławników przy Ministrze Sprawiedliwości, we współpracy z Departamentem Kadr i Organizacji Sądów Powszechnych i Wojskowych Ministerstwa Sprawiedliwości, w okresie od listopada 2025 r. do lutego 2026 r. Adresatami badania były rady ławnicze działające w sądach powszechnych. Ankieta nie miała zatem charakteru badania indywidualnych opinii poszczególnych ławników, lecz służyła poznaniu stanowisk organów samorządu ławniczego. Odpowiedzi były przekazywane w imieniu poszczególnych rad, zgodnie z przyjętym w nich sposobem wypracowywania stanowiska. Zakres badania obejmował kilka grup zagadnień dotyczących organizacji i praktycznego funkcjonowania instytucji ławnika. Pytania odnosiły się w szczególności do: składu rad ławniczych oraz podstawowych form ich aktywności; funkcjonowania stron internetowych rad ławniczych; zapewnienia ławnikom tóg; dostępności i standardu pomieszczeń przeznaczonych dla ławników oraz rad ławniczych; warunków wykonywania roli sędziego społecznego; samodoskonalenia i szkoleń sędziów społecznych; systemu przydzielania spraw ławnikom oraz oceny funkcjonowania tego systemu; liczby dni orzeczniczych; poszerzenia zakresu spraw rozpoznawanych z udziałem sędziów społecznych; ustanowienia Dnia Sędziego Społecznego. Badanie umożliwiło zgromadzenie informacji pochodzących bezpośrednio od rad ławniczych, a tym samym uwzględnienie doświadczeń praktycznych środowiska sędziów społecznych w diagnozie funkcjonowania tej instytucji oraz w pracach nad kierunkami jej reformy). Przy czym należy podkreślić, że zakres dużych obciążeń występujący w wybranych wydziałach sądów okręgowych i sądów rejonowych z wydziałami pracy nie występuje w pozostałych sądach, w których ławnicy nie wyczerpują obecnego limitu dni, toteż nie widzą potrzeby zmian.

Pozwala to przyjąć, że środowisko ławników wykazuje gotowość do podejmowania większych zobowiązań, niż wynika to z ustawowego limitu 12 dni orzekania w roku. Szerszy udział obywateli w wykonywaniu zadań ławników, realizowany w granicach ustawowo określonej liczby dni orzeczniczych, stanowi bowiem rozwiązanie długofalowo bardziej stabilne z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. W tym miejscu wskazać należy także, że liczba dni udziału ławników w rozprawach jest istotnie zróżnicowana w zależności od rodzaju sądu, jego struktury organizacyjnej oraz liczby rozpoznawanych spraw wymagających udziału czynnika społecznego. W większości sądów rejonowych wynosi ona od kilku dni w roku, natomiast w sądach rejonowych, w których funkcjonują wydziały pracy, a także w sądach okręgowych, nierzadko sięga kilkudziesięciu dni. W praktyce korzystanie przez prezesów sądów z kompetencji określonej w art. 170 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (zwanej dalej „u.s.p.”) ma charakter powszechny. Precyzyjne określenie skali oraz częstotliwości korzystania z tej kompetencji wymagałoby jednak przeprowadzenia odrębnego badania empirycznego, skoncentrowanego wyłącznie na tym zagadnieniu. Powyższy obszar problemowy został także zaprezentowany w raporcie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości (dr Kil J., dr hab. Kaczmarczyk M., dr Kwaśniak A., Ewaluacja działalności i otoczenia normatywnego ławników orzekających w sprawach karnych w polskim wymiarze sprawiedliwości, ze szczególnym uwzględnieniem możliwych kierunków reformy, Warszawa 2023, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości), mianowicie: *„system sądów ławniczych wymaga reformy w zakresie zmierzającym do urealnienia udziału obywateli w sądownictwie nie tylko w wymiarze formalnym, lecz także (a może przede wszystkim) materialnym [...] konieczne wydaje się również wprowadzenie szeregu zmian w zakresie modelu wyboru ławników, ich szkolenia, wynagradzania czy funkcjonowania instytucji ochrony interesów sędziów społecznych i doskonalenia metodyki ich orzekania (samorząd ławniczy). Takie kierunki reformy jawią się jako istotne na podstawie nie tylko krytycznej analizy dogmatycznoprawnej aktualnego reżimu normatywnego regulującego ustrój sądownictwa i zasady postępowania karnego, ale przede wszystkim wyników badań empirycznych, poprzez które spróbowano zidentyfikować potrzeby i postulaty praktyków wymiaru sprawiedliwości – tak ławników, jak i sędziów zawodowych. Bez istotnych zmian podnoszących kompetencje ławników i jakość ich pracy orzeczniczej, poziom motywacji ławników czy sposób powoływania sędziów społecznych do wykonywania obowiązków nie sposób osiągnąć celu w postaci realnego wzmocnienia instytucji czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru*

sprawiedliwości i jej rzeczywistej roli procesowej, istotnej tak z punktu widzenia interesu państwa, jak i obywateli poddanych władzy tego państwa i jego aparatu.”.

Kolejno, przydzielanie spraw ławnikom w sprawach karnych odbywa się z wykorzystaniem Systemu Losowego Przydziału Spraw (SLPS). W sprawach cywilnych stosowany jest natomiast SLPS albo zasady przydziału przyjęte w poszczególnych wydziałach. Zidentyfikowany problem w tej kwestii dotyczy przede wszystkim niewystarczającej komunikacji pomiędzy władzami sądu i kierownictwem poszczególnych wydziałów a ławnikami. W jej ramach zasady przydziału spraw, przesłanki ich stosowania oraz sposób zapewnienia równego udziału ławników w orzekaniu nie zawsze są przedstawiane zainteresowanym w sposób pozwalający im poznać i zrozumieć funkcjonujący mechanizm. Transparentność zasad przydziału spraw stanowi jeden z fundamentów zaufania ławników do prawidłowości funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Osoba uczestnicząca w sprawowaniu władzy sądowniczej powinna mieć możliwość uzyskania jasnej informacji, według jakich reguł jest wyznaczana do rozpoznania konkretnej sprawy. Istotne jest przy tym nie tylko obiektywne przestrzeganie uczciwych zasad, lecz również istnienie po stronie sędziów społecznych uzasadnionego przekonania, że ich przydział do spraw odbywa się w sposób bezstronny, przejrzysty i wolny od arbitralności.

Konkludując, projektowana regulacja zmierza do rozwiązania wskazanych problemów poprzez przebudowę modelu funkcjonowania instytucji udziału obywateli w wymiarze sprawiedliwości, w tym wzmocnienie sędziów społecznych, zapewnienie im odpowiedniego przygotowania merytorycznego oraz stworzenie bardziej adekwatnych warunków wykonywania obowiązków. Projektowane zmiany koncentrują się zatem w pierwszej kolejności na stworzeniu stabilnych i przejrzystych ram wykonywania funkcji sędziego społecznego, wzmocnieniu jego pozycji ustrojowej, uporządkowaniu zasad wyboru i funkcjonowania samorządu sędziów społecznych oraz zapewnieniu odpowiednich warunków organizacyjnych i materialnych. Przyjęta sekwencja działań, obejmująca najpierw zmiany ustrojowo-instytucjonalne, odpowiada wymogom racjonalnego i odpowiedzialnego kształtowania polityki prawa.

Projektowana zmiana zakłada reformę instytucji ławnika poprzez jej rozwinięcie w kierunku instytucji sędziego społecznego, z zachowaniem ciągłości obywatelskiego udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Zmiana ta ma nie tylko charakter terminologiczny,

lecz stanowi element szerszej reformy, której celem jest wzmocnienie znaczenia udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Przyjęcie nowego nazewnictwa ma podkreślić rzeczywistą rolę tych osób w procesie orzekania oraz przyczynić się do zwiększenia prestiżu i społecznego postrzegania tej roli jako integralnej części wymiaru sprawiedliwości.

W badaniu ilościowym „Kompetencje prawne Polaków”, zrealizowanym przez IMAS International Sp. z o.o. na zlecenie Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości w grudniu 2025 r., aż 44,1% respondentów błędnie utożsamiało ławnika z osobą zasiadającą w ławie przysięgłych, mimo że instytucja taka nie występuje w polskim systemie prawnym. Kolejne 9,8% badanych uznało, że taka rola w polskim prawie w ogóle nie istnieje, natomiast 8,1% wskazało, że ławnik jest rodzajem sędziego zawodowego orzekającego w sprawach mniejszej wagi. Jedyne 38,1% respondentów prawidłowo rozpoznało ławnika jako osobę, która nie musi posiadać wykształcenia prawniczego i wspólnie z sędziami zawodowymi orzeka w wybranych sprawach sądowych. Wyniki te wskazują, że społeczne rozpoznanie rzeczywistej roli ławnika pozostaje stosunkowo niskie. Dominujące utożsamianie ławnika z członkiem ławy przysięgłych ma również istotne znaczenie językowe. Pokazuje ono, że potoczna intuicja semantyczna wiąże nazwę „ławnik” przede wszystkim z „ławą”, nie zaś z obywatelem będącym członkiem mieszanego składu orzekającego, który wspólnie z sędzią zawodowym uczestniczy w rozpoznaniu sprawy i wydaniu rozstrzygnięcia. Obecne znaczenie tego terminu ma zatem charakter konwencyonalny, nadany mu przez ustawodawcę dla określenia instytucji odmiennej od tej, z którą nazwa ta jest najczęściej kojarzona społecznie. Sama wielowiekowa tradycja posługiwania się określeniem „ławnik” nie przesądza więc o jego współczesnej komunikatywności, ani o zdolności do właściwego wyrażenia ustrojowej pozycji osoby, którą oznacza.

Proponowana zmiana nazwy stanowi element szerszego procesu upodmiotowienia obywateli uczestniczących w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości oraz adekwatnego nazwania ich roli ustrojowej. Określenie „sędzia społeczny” wskazuje, że obywatel biorący udział w orzekaniu nie jest obserwatorem, doradcą ani pomocnikiem sędziego zawodowego, lecz pełnoprawnym członkiem składu orzekającego, uczestniczącym w wykonywaniu władzy sądowniczej. Zmiana nazwy służy zatem uwidocznieniu rzeczywistego charakteru udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, nawet jeżeli nie towarzyszy jej zasadnicza przebudowa organizacyjna tej instytucji.

Przyjęcie nazwy „sędzia społeczny” pozostaje również spójne z orzecnictwem i kulturą prawną Unii Europejskiej, w których o pozycji osoby uczestniczącej w orzekaniu przesądza wykonywanie władzy orzeczniczej, a nie zawodowy charakter sprawowanego urzędu. Z tej perspektywy określenie „sędzia społeczny” trafniej niż dotychczasowa nazwa oddaje ustrojową rolę obywatela uczestniczącego w wydawaniu orzeczeń.

Określenie „sędzia społeczny” nie jest przy tym terminem nowym, utworzonym na potrzeby projektowanej regulacji. Występuje ono w polskim języku prawniczym i doktrynie co najmniej od lat sześćdziesiątych XX w., a następnie było wykorzystywane w literaturze naukowej, praktyce instytucjonalnej i debacie publicznej jako określenie ławnika odwołujące się bezpośrednio do jego rzeczywistej roli w składzie orzekającym.

Istotnym argumentem pozostaje ponadto stanowisko samych interesariuszy projektowanej regulacji. Dwa stowarzyszenia reprezentujące środowisko ławnicze – Stowarzyszenie Ławników Polskich oraz Krajowa Rada Sędziów Społecznych – mają wpisane do swoich statutów dążenie do zastąpienia nazwy „ławnik” określeniem „sędzia społeczny”. Projektowana zmiana wychodzi zatem naprzeciw jednemu z podstawowych postulatów formułowanych przez środowisko obywateli bezpośrednio uczestniczących w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Zmiana ta pozostaje również zgodna ze stanowiskiem Rady do spraw Ławników przy Ministrze Sprawiedliwości, która już w jednej ze swoich pierwszych uchwał – uchwale nr 3/2025 – zarekomendowała zastąpienie ustawowej nazwy „ławnik” określeniem „sędzia społeczny”.

W konsekwencji powyższego w art. 1 pkt 1 ustawy nowelizującej zaproponowano zmianę terminologiczną poprzez zastąpienie wyrazu „ławnik” wyrazami „sędzia społeczny” w każdym z tych przepisów, gdzie dalej idące zmiany nie są wymagane.

Konsekwencją zmiany terminologicznej jest nadto potrzeba zmian w innych ustawach posługujących się pojęciem ławnika w odniesieniu do ławników sądów powszechnych, wprowadzonych w art. 2-11 ustawy nowelizującej (przy uwzględnieniu, że w systemie prawnym pozostają nieobjęte zmianami instytucja ławnika sądu wojskowego, instytucja ławnika izby morskiej oraz instytucja ławnika Sądu Najwyższego).

W art. 2 przewidziano zmiany w ustawie z dnia 1 grudnia 1961 r. o izbach morskich polegającą na zastąpieniu wyrazów „ławnikach w sądach powszechnych” wyrazami „sędziach społecznych sądów powszechnych” w przepisie odsyłającym obecnie do instytucji ławnika w sądach powszechnych.

W art. 3 przewidziano zmiany ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego w zakresie, w jakim odnosi się ona obecnie do ławników sądów powszechnych (poprzez zastąpienie tego pojęcia pojęciem sędziego społecznego).

W art. 4, w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, przewidziano utrzymanie statusu funkcjonariusza publicznego dla sędziego społecznego (dotychczasowego ławnika), co wymagało dodania go, obok ławnika, do art. 115 § 13 pkt 3 (z jednoczesnym pozostawieniem pojęcia ławnika, odpowiadającego funkcji ławnika sądu wojskowego, izby morskiej oraz Sądu Najwyższego).

W art. 5 pkt 1, 2 i 4 wprowadzono zmiany do ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego w zakresie poszerzenia katalogu zawodów i funkcji wykluczających z możliwości prowadzenia mediacji (dodanie sędziego społecznego obok ławnika) i zaproponowano zmianę terminologiczną w zakresie, w jakim ustawa ta odnosi się obecnie do ławników sądów powszechnych (poprzez zastąpienie tego pojęcia pojęciem sędziego społecznego). Mocą art. 5 pkt 3 dodano art. 652a kodeksu, który na potrzeby postępowania karnego prowadzonego przed sądami wojskowymi stanowi, że ilekroć w kodeksie jest mowa o sędzim społecznym (zgodnie ze zmianami z art. 5 pkt 2), w postępowaniu przed wojskowym sądem garnizonowym oraz wojskowym sądem okręgowym należy przez to rozumieć ławnika sądu wojskowego, z zastrzeżeniem art. 669 § 2 kodeksu, albowiem przepis ten pozwala na udział w postępowaniach prowadzonych przez sądy wojskowe ławników sądów powszechnych (zgodnie z projektowanymi zmianami – sędziów społecznych).

W art. 6, w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych, zaproponowano zmianę polegającą na zastąpieniu wyrazu „ławnik” wyrazami „sędzia społeczny” w przepisie odsyłającym obecnie do instytucji ławnika w sądach powszechnych oraz zmianę odesłań dotyczących odpowiedniego stosowania przepisów u.s.p. będącą konsekwencją zmian w samej u.s.p. w zakresie dotyczącym funkcjonowania instytucji ławników.

W art. 7, w ustawie z dnia 30 października 2002 r. o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach, przewidziano utrzymanie w odniesieniu do sędziów społecznych uregulowania wskazującego, że za wypadek uzasadniający przyznanie świadczeń uważa się nagle zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną, powodujące uraz lub śmierć, które nastąpiło przy wykonywaniu funkcji ławnika w sądzie, co wymagało dodania sędziego społecznego, obok ławnika, do art. 2 ust. 1 pkt 6

(z jednoczesnym pozostawieniem pojęcia ławnika, odpowiadającego funkcji ławnika sądu wojkowego oraz Sądu Najwyższego, nie rozstrzygając przy tym w drodze dodatkowej zmiany precyzującej, albowiem nie jest to celem tej nowelizacji, czy intencją ustawodawcy było objęcie wskazanym przepisem także ławników izb morskich niebędących wszak sądami).

W art. 8, w ustawie z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, wprowadzono zmiany analogiczne jak w ustawie o zaopatrzeniu z tytułu wypadków lub chorób zawodowych powstałych w szczególnych okolicznościach, przewidujące utrzymanie w odniesieniu do sędziów społecznych uregulowań odnoszących się obecnie do ławników sądowych, bez rozstrzygania, czy intencją ustawodawcy było objęcie nowelizowanymi przepisem także ławników izb morskich niebędących sądami.

W art. 9, w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, wprowadzono zmianę terminologiczną w zakresie, w jakim ustawa ta odnosi się obecnie do ławników sądów powszechnych (poprzez zastąpienie tego pojęcia pojęciem sędziego społecznego).

W art. 10, w ustawie z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych także wprowadzono jedynie zmianę terminologiczną w zakresie, w jakim ustawa ta odnosi się obecnie do ławników sądów powszechnych (poprzez zastąpienie tego pojęcia pojęciem sędziego społecznego).

W art. 11, w ustawie z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, wprowadzono zmianę terminologiczną w zakresie, w jakim ustawa ta odnosi się w art. 60 pkt 3 do ławników sądów powszechnych (poprzez zastąpienie tego pojęcia pojęciem sędziego społecznego), wprowadzając dodatkowo w tym przepisie zmianę merytoryczną polegającą na dodaniu ławnika izby morskiej jako funkcji niepołączalnej z pełnieniem funkcji ławnika Sądu Najwyższego, zważywszy na fakt, że nie jest zasadna dopuszczalność łączenia funkcji orzeczniczych w różnych organach państwa (Sądzie Najwyższym i izbie morskiej, choć nie będącej sądem, to orzekającej w szczególności w sprawach wypadków morskich, od której orzeczeń wydanych w drugiej instancji przysługuje apelacja do Sądu Apelacyjnego w Gdańsku). Zmiana terminologiczna została również wprowadzona do art. 71 ustawy o Sądzie Najwyższym.

W art. 1 pkt 2 przewidziano dodanie przepisu art. 22 § 1c u.s.p. nakazującego prezesom sądów, w których wykonują swe obowiązki orzecznicze sędziowie społeczni, współdziałanie z radą sędziów społecznych tego sądu w celu upodmiotowienia przedstawicielstwa sędziów społecznych w danym sądzie w zakresie relacji z jego władzami. Dodatkowo przewidziano również obowiązek spoczywający na prezesie sądu, polegający na konieczności zapewnienia radzie sędziów społecznych odpowiednich warunków wykonywania zadań rady, jako organu samorządu sędziów społecznych danego sądu, poprzez uwzględnienie potrzeb w tym zakresie w ramach potrzeb sądu koniecznych dla zapewnienia warunków prawidłowego funkcjonowania i sprawnego wykonywania przez sąd zadań.

W ramach projektowanego art. 22 § 1d u.s.p., w celu wzmocnienia relacji między sądami a samorządem terytorialnym, przewiduje się wprowadzenie obowiązku corocznego przedstawiania przez prezesów sądów okręgowych i rejonowych informacji o funkcjonowaniu sądu, w tym w zakresie dotyczącym sędziów społecznych (a także sprawności postępowań sądowych oraz potrzeb organizacyjnych sądu). Nie przewiduje się szczegółowych wytycznych dotyczących treści tej informacji, powinna ona jednak czynić zadość zakresowi danych ujętych ogólnie w przepisie ustawy, stanowiąc obraz kondycji danego sądu, funkcjonującego w danym środowisku lokalnym. Prezes sądu rejonowego będzie przy tym zobowiązany do przedstawienia informacji o funkcjonowaniu sądu rejonowego na sesji rady gminy albo rady miasta, których obszar lub część obszaru są objęte obszarem właściwości sądu, a prezes sądu okręgowego do przedstawienia informacji o funkcjonowaniu sądu okręgowego na sesji rady powiatu albo rady miasta na prawach powiatu, na obszarze którego znajduje się siedziba sądu, dodatkowo zaś, w formie pisemnej, radzie gminy albo radzie miasta, których obszar lub część obszaru są objęte obszarem właściwości sądu okręgowego, oraz radzie powiatu albo radzie miasta na prawach powiatu, których obszar albo część obszaru są objęte obszarem właściwości sądu okręgowego.

Zmiany zawarte w art. 1 pkt 3 zmierzają do uszczegółowienia katalogu funkcji i zawodów niepołączalnych z wykonywaniem obowiązków orzeczniczych w charakterze sędziego społecznego, w szczególności o osoby wykonujące inne zawody prawnicze bądź przygotowujące się do ich wykonywania (Prezes, wiceprezesi, radcowie i referendarze Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, rzecznicy patentowi i aplikanci rzecznikowscy, osoby posiadające licencję doradcy restrukturyzacyjnego, komornicy sądowi, asesorzy komorniczy i aplikanci komorniczy, notariusze, zastępcy notarialni i aplikanci

notarialni), sędziów w stanie spoczynku oraz aplikantów aplikacji sędziowskiej i aplikacji prokuratorskiej oraz funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej, jako przedstawicieli formacji podległej Ministrowi Sprawiedliwości. W ocenie projektodawcy wymienione w poszerzonym katalogu wyłączeń funkcje i zawody nie mogą być łączone z jednoczesnym wykonywaniem obowiązków z zakresu sprawowania wymiaru sprawiedliwości.

Zmiany zawarte w art. 1 pkt 4 obejmują zagadnienia związane z procedurą zgłaszania kandydatów na sędziów społecznych.

Przewiduje się wprowadzenie systemu corocznych wyborów (najpóźniej we wrześniu) umożliwiających płynne uzupełnianie kadry sędziów społecznych dostosowane do potrzeb sądów, rozpoczynających się od zgłoszenia kandydatur na ławników do końca marca każdego roku.

Modyfikacja oświadczenia kandydata w przedmiocie władzy rodzicielskiej jest wyrazem racjonalizowania zakresu informacji przydatnych dla oceny kandydata na ławnika, zważywszy choćby, że ograniczenie władzy rodzicielskiej może wynikać z okoliczności niezwiązanych z postawą etyczną. Wprowadzenie obowiązku złożenia oświadczenia odnoszącego się do okoliczności wskazanych w projektowanym art. 159 § 1 u.s.p. zapewni spójność pomiędzy wymaganiami stawianymi kandydatom na ławnika a wymogami formalnymi w zakresie wykazania niewykonywania określonych zawodów lub niepełnienia określonych funkcji.

Przewiduje się jednocześnie wprowadzenie rygoru odpowiedzialności karnej za fałszywe oświadczenie w zakresie odnoszącym się do wymaganych oświadczeń dotyczących prowadzenia przeciwko kandydatowi na ławnika postępowania o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe, posiadania władzy rodzicielskiej oraz okoliczności wskazanych w art. 159 § 1 u.s.p.

W nowelizowanym art. 162 § 10 u.s.p. przewiduje się wprowadzenie instytucji wezwania do uzupełnienia braków formalnych zgłoszenia kandydata na sędziego społecznego.

Zmiany zawarte w art. 1 pkt 5 obejmują modyfikacje procedury wyboru sędziów społecznych przez rady gmin.

Projektowany system corocznych wyborów sędziów społecznych umożliwi elastyczne dostosowywanie liczby wybieranych osób do zapotrzebowania zgłaszanego przez prezesów sądów. Przyjmuje się regularne przeprowadzanie wyborów w każdym roku, przy czym ich

zakres będzie każdorazowo odpowiadał rzeczywistym potrzebom poszczególnych sądów. Coroczność wyborów nie oznacza zatem obowiązku wybierania sędziów społecznych w sytuacji, w której nie występuje zapotrzebowanie na zwiększenie ich liczby.

Rozłożenie procesu wyboru na poszczególne lata czteroletniego okresu pozwoli równomiernie rozłożyć obciążenia organizacyjne nakładane na gminy. Stworzy również warunki do prowadzenia lepiej przygotowanej kampanii informacyjnej oraz bardziej dojrzałego i pogłębionego procesu oceny kandydatów na sędziów społecznych. Wprowadzenie corocznego cyklu wyborczego pozwoli również uniknąć konieczności organizowania odrębnych wyborów uzupełniających w przypadku pojawienia się dodatkowego zapotrzebowania na sędziów społecznych, wynikającego z organizacji i toku pracy sądu. Zapotrzebowanie będzie mogło zostać uwzględnione w najbliższej regularnej procedurze wyborczej, co zwiększy elastyczność systemu oraz ograniczy dodatkowe obciążenia organizacyjne po stronie gmin i sądów.

W procesie wyborczym istotną rolę odgrywać będzie zespół opiniujący kandydatów powoływany przez radę gminy, który po przeprowadzeniu rozmów z kandydatami (wymagane będzie osobiste stawienie się na posiedzeniu zespołu) przedstawi na sesji rady gminy swoją opinię o kandydatach, w szczególności w zakresie spełnienia przez nich wymogów określonych w ustawie oraz ich walorów etycznych i intelektualnych. Opinia negatywna będzie wymagała pisemnego uzasadnienia. Zgodnie z projektowanymi przepisami opinia zespołu o kandydacie na sędziego społecznego ma charakter niewiążący dla członków rady gminy. Nie przesądza ona zatem o wyniku wyboru, lecz dostarcza radzie gminy informacji wspierających podjęcie decyzji. Kompetencja do dokonania wyboru oraz związana z nią odpowiedzialność pozostają w całości po stronie rady gminy.

W skład zespołu będą mogli wchodzić w szczególności – w zależności od decyzji rady gminy – radni gminy, sędzia lub sędzia w stanie spoczynku, mający doświadczenie w orzekaniu w składach z sędziami społecznymi, wskazany przez prezesa sądu okręgowego, sędzia społeczny wskazany przez radę sędziów społecznych sądu rejonowego lub sądu okręgowego, niebędący kandydatem oraz przedstawiciele organizacji pozarządowych, organizacji pracodawców i związków zawodowych. W projekcie przyjęto rozwiązanie pozostawiające radzie gminy możliwość poszerzenia składu zespołu opiniującego o dodatkowych interesariuszy, bez określania ich w formie zamkniętego i jednolitego dla wszystkich gmin katalogu. Według stanu na 1 stycznia 2026 r. w Polsce funkcjonuje 2479 gmin, zróżnicowanych

pod względem wielkości, struktury społecznej, zasobów instytucjonalnych oraz form aktywności obywatelskiej. W poszczególnych wspólnotach samorządowych mogą zatem działać różne podmioty reprezentujące społeczeństwo obywatelskie i instytucje publiczne, których udział w pracach zespołu może wzbogacić proces opiniowania kandydatów. Pozostawiona radzie gminy swoboda doboru dodatkowych członków zespołu ma charakter zamierzony i służy dostosowaniu jego składu do lokalnych uwarunkowań oraz rozpoznanych w danej wspólnocie zasobów wiedzy i doświadczenia. Dyskrecjonalność ta dotyczy wyłącznie ukształtowania składu zespołu opiniującego i nie zmienia charakteru jego opinii ani odpowiedzialności rady gminy za ostateczny wybór sędziów społecznych.

Projektowane zmiany dotyczące sposobu wyboru sędziów społecznych, w tym w szczególności wprowadzenie rozmów komisji kwalifikacyjnych z kandydatami powinny przyczynić się do lepszego i mniej przypadkowego niż obecnie doboru obywateli do pełnienia roli sędziego społecznego. Bardziej pogłębiona ocena kandydatów pozwoli na skuteczniejsze ustalenie ich motywacji, dyspozycyjności, predyspozycji osobistych oraz rozumienia odpowiedzialności związanej z udziałem w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Z punktu widzenia sprawności sądów ma to znaczenie podstawowe, ponieważ do składów orzekających będą mogły trafiać osoby bardziej świadome swojej roli, bardziej dyspozycyjne i lepiej przygotowane do systematycznego wykonywania powierzonych im obowiązków. Taki dobór kandydatów powinien ograniczać ryzyko problemów organizacyjnych związanych z nieobecnościami, niskim zaangażowaniem lub niewystarczającym rozumieniem roli sędziego społecznego w postępowaniu.

Zmiana zawarta w art. 1 pkt 6 ma na celu dostosowanie terminu przekazywania list wybranych sędziów społecznych do zmodyfikowanych terminów wyborów oraz doprecyzowanie regulacji dotyczącej przydziału sędziów społecznych do wydziałów sądu wraz z wprowadzeniem mechanizmu dopuszczającego zmiany tego przydziału, z jednoczesnym zagwarantowaniem sędziemu społecznemu procedury odwoławczej od decyzji prezesa sądu.

Nadto przewiduje się, że po złożeniu ślubowania sędzia społeczny będzie otrzymywał legitymację służbową wskazującą na status sędziego społecznego i sąd, w którym wykonuje powierzone obowiązki. Legitymacja służbowa sędziego społecznego będzie mogła również być udostępniana w postaci dokumentu mobilnego w aplikacji mObywatel.

Zmiana z art. 1 pkt 7 dostosowuje treść regulacji dotyczących kadencji ławników do wprowadzanych zmian (corocznych wyborów ławników z odejściem od instytucji wyborów

uzupełniających) oraz przesądza, że kadencja sędziego społecznego ulega zakończeniu z dniem ukończenia przez niego 74. roku życia (po ukończeniu tego wieku przez sędziego społecznego, co jest możliwe gdy wybór nastąpił przed ukończeniem 70. roku życia, ale kadencja rozpoczęła się już po jego ukończeniu, sędzia społeczny może brać udział jedynie w rozpoznawaniu sprawy rozpoczętej wcześniej z jego udziałem, do czasu jej zakończenia, bez prawa otrzymywania nowych spraw).

Zmiana z art. 1 pkt 8 dookreśla i porządkuje zasady wygaśnięcia mandatu sędziego społecznego w nawiązaniu do wymagań stawianych kandydatom na sędziów społecznych, przewidując przy tym możliwość zrzeczenia się mandatu oraz precyzując, że mandat wygasa także w przypadku odwołania sędziego społecznego przez radę gminy. W dodawanym art. 166 § 1a u.s.p. uregulowano dodatkowo procedurę stwierdzania wygaśnięcia mandatu przez radę gminy (uchwała w tym zakresie ma charakter deklaratoryjny). Wobec zmian zaproponowanych w art. 166 § 1 i § 1a u.s.p. uchylenia wymaga nadto art. 166 § 3 u.s.p.

Zmiana z art. 1 pkt 9 polega na dodaniu – wzorowanego na art. 90 u.s.p. dotyczącym sędziów – przepisu art. 166a u.s.p., w myśl którego sędzia społeczny jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić prezesa sądu o toczącej się sprawie sądowej, w której występuje jako strona lub uczestnik postępowania. Także bowiem sędzia społeczny występujący jako strona w procesie sądowym, z racji tego, że uczestniczy w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, powinien dawać przykład godnego, rzetelnego zachowania, a właściwy prezes sądu powinien posiadać wiedzę o zaangażowaniu sędziego społecznego w sprawy sądowe, mogącym mieć wpływ na jego niezawisłość i jej ocenę.

Zmiana zawarta w art. 1 pkt 7 porządkuje regulacje dotyczące podstaw niedopuszczalności wykonywania przez sędziego społecznego czynności związanych w wymiarem sprawiedliwości. Uchylenie art. 167 § 1 pkt 1 u.s.p. jest konsekwencją przyjęcia, że ujawnienie okoliczności niepozwalających na wybór sędziego społecznego powoduje wygaśnięcie jego mandatu, zmiana art. 167 § 1 pkt 2 u.s.p. ma charakter doprecyzowujący moment, od którego liczyć należy okres niewykonywania czynności, zaś dodanie art. 167 § 1 pkt 4 u.s.p. wiąże się z powołaniem do wykonywania zadań służbowych przez żołnierza w czynnej służbie wojskowej innej niż zawodowa służba wojskowa (zawodowa służba wojskowa wyklucza bowiem w ogóle z możliwości ubiegania się o wybór sędzią społecznym, wykonywania zadań służbowych przez żołnierza poza służbą zawodową stanowi zaś czasową przeszkodę w wypełnianiu obowiązków sędziego społecznego).

Zmiana w art. 1 pkt 11 polegająca na uchyleniu art. 168 u.s.p. jest konsekwencją wprowadzenia corocznych wyborów sędziów społecznych w miejsce wyborów następujących co cztery lata wraz z możliwością przeprowadzenia wyborów uzupełniających.

Zmiana w art. 1 pkt 12 nakierowana jest – oprócz modyfikacji dostosowujących terminologię wprowadzaną nowelizacją – na zwiększenie z 12 dni do 20 dni w ciągu roku, w których sędzia społeczny będzie mógł być wyznaczony do udziału w rozprawach. Rozwiązanie to ma znaczenie przede wszystkim organizacyjno-administracyjne. Ograniczy ono konieczność każdorazowego przygotowywania przez prezesów sądów pism uzasadniających potrzebę zwiększenia liczby dni orzeczniczych poszczególnych sędziów społecznych. Tym samym może odciążyć prezesów sądów oraz administrację sądową od czynności o charakterze formalnym, a jednocześnie ułatwić bardziej elastyczne planowanie udziału sędziów społecznych w rozprawach. W praktyce powinno to sprzyjać sprawniejszemu układaniu wokand i zmniejszać ryzyko problemów organizacyjnych w wydziałach, w których udział sędziów społecznych jest ustawowo wymagany. Nadto obowiązek zawiadomienia pracodawcy sędziego społecznego o każdorazowym wyznaczeniu sędziego społecznego do udziału w rozprawie będzie mógł, na wniosek tego sędziego, zostać zawieszony. Dotyczy to sytuacji, w której z racji organizacji pracy ławnika nie zachodzi w jego ocenie konieczność zawiadamiania pracodawcy o każdej rozprawie z jego udziałem.

Zmiana w art. 1 pkt 13 wprowadza novum normatywne w postaci obowiązkowych szkoleń dla sędziów społecznych. Celem tej zmiany jest podniesienie poziomu przygotowania i kompetencji osób uczestniczących w orzekaniu. W tym celu wprowadzono obowiązek udziału w szkoleniach organizowanych przez sądy. Proponuje się, że sędzia społeczny będzie zobowiązany do udziału w 4 jednodniowych (trwających od 2 do 4 godzin) szkoleniach rocznie.

Budowa nowego systemu szkoleń dla sędziów społecznych będzie miała szczególne znaczenie dla sprawności sądów, ponieważ lepsze przygotowanie sędziów społecznych może bezpośrednio wpływać na jakość i tempo pracy składów orzekających. Obowiązkowy model szkoleniowy pozwoli zapewnić bardziej jednolity standard przygotowania sędziów społecznych w skali kraju, a zarazem odpowiada na postulaty środowiska sędziów społecznych, które od lat wskazuje na potrzebę zwiększenia kompetencji sędziów społecznych poprzez rozbudowane szkolenia. Na płaszczyźnie merytorycznej szkolenia powinny przygotowywać sędziów społecznych do udziału w rozpoznawaniu określonych typów spraw, w których

zasiadają oni w składach orzekających. Lepsze przygotowanie w tym zakresie może przełożyć się na sprawniejsze zapoznawanie się z problematyką sprawy, bardziej świadomy udział w analizie materiału dowodowego oraz pełniejsze uczestnictwo w naradzie sędziowskiej. Na płaszczyźnie ogólnoinstytucjonalnej szkolenia powinny służyć lepszemu zrozumieniu przez sędziów społecznych ich miejsca w sądzie, zasad współpracy w składzie orzekającym, znaczenia obowiązkowości, dyspozycyjności oraz odpowiedzialności za prawidłowy przebieg postępowania. Z perspektywy sprawności sądów ma to znaczenie praktyczne, ponieważ ogranicza ryzyko sytuacji, w których podstawowe kwestie organizacyjne, proceduralne lub dotyczące roli sędziego społecznego muszą być wyjaśniane dopiero na etapie konkretnej sprawy. Im wyższy poziom ogólnego przygotowania sędziego społecznego, tym sprawniej może przebiegać współpraca w składzie orzekającym oraz organizacja posiedzeń i rozpraw. Na płaszczyźnie normatywno-etycznej szkolenia powinny być powiązane z planowaną budową kodeksu etycznego sędziego społecznego oraz standardów wykonywania powierzonych obowiązków.

Zmiana w art. 1 pkt 14 dotyczy jednego z kluczowych aspektów funkcjonowania sędziów społecznych w wymiarze sprawiedliwości, to jest wysokości rekompensat za wykonywanie obowiązków związanych ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości, która obecnie pozostaje dalece niezadowalająca. Zakłada się, że wysokość rekompensaty dla sędziego społecznego wyniesie za każdy dzień wykonywania czynności, tj. udział w rozprawie lub posiedzeniu, uczestnictwo w naradzie nad wyrokiem, sporządzanie uzasadnienia, uczestnictwo w posiedzeniu rady sędziów społecznych, jeżeli został do niej wybrany – 4,5% podstawy ustalenia wynagrodzenia zasadniczego sędziego, o której mowa w art. 91 § 1 u.s.p. Uzasadnienie proponowanej wysokości rekompensaty opiera się na założeniu, że udział obywatela w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości nie powinien prowadzić do ponoszenia przez niego nieproporcjonalnego ciężaru ekonomicznego. Rekompensata nie stanowi wynagrodzenia odpowiadającego odpowiedzialności związanej z uczestnictwem w wydawaniu orzeczeń, lecz służy wyrównaniu ekonomicznych następstw przeznaczenia dnia aktywności zawodowej lub osobistej na wykonywanie obowiązków sędziego społecznego.

Odniesienie wysokości rekompensaty do podstawy ustalenia wynagrodzenia zasadniczego sędziego zapewnia zachowanie jej realnej wartości bez konieczności każdorazowego określania kwoty nominalnej. Poziom 4,5% pozwala zarazem na odpowiednie usytuowanie rekompensaty na tle wynagrodzeń w gospodarce narodowej oraz rekompensat

związanych z innymi formami uczestnictwa obywateli w wykonywaniu zadań publicznych, z uwzględnieniem szczególnego charakteru odpowiedzialności wynikającej z udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

Podwyższenie rekompensaty służy również ograniczeniu ekonomicznych barier dostępu do roli sędziego społecznego. Jej wysokość nie powinna prowadzić do sytuacji, w której rzeczywisty udział w orzekaniu pozostaje dostępny przede wszystkim dla osób nieaktywnych zawodowo albo osób, których sytuacja materialna pozwala na ponoszenie kosztów wykonywania tej roli. Odpowiedni poziom rekompensaty wspiera tym samym społeczną i zawodową różnorodność środowiska sędziów społecznych, a w konsekwencji reprezentatywność obywatelskiego udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

Zmiana w art. 1 pkt 15 ma charakter dostosowawczy względem innych zmian wprowadzonych w projekcie, dotyczących rekompensat, zaś w zakresie art. 174 § 2 u.s.p. przewiduje racjonalizację ścieżki odwoławczej od decyzji dotyczących należności sędziów społecznych, eliminując angażowanie Ministra Sprawiedliwości jako organu odwoławczego od decyzji prezesa sądu okręgowego (na rzecz prezesa sądu apelacyjnego) oraz Ministra Sprawiedliwości jako organu odwoławczego od decyzji prezesa sądu apelacyjnego, albowiem w sądach apelacyjnych sędziowie społeczni (obecnie ławnicy) nie biorą udziału w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

Zmiana w art. 1 pkt 16 stanowi uzupełnienie modyfikacji dotyczących ustrojowych zasad funkcjonowania sędziów społecznych i ma charakter motywacyjny i wizerunkowy. Przewiduje się bowiem ustanowienie dnia 14 czerwca Dniem Sędziego Społecznego oraz wprowadzenie odznaczenia w postaci Medalu „Za zasługi na rzecz udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości”. Instrumenty te mają sprzyjać budowaniu prestiżu instytucji sędziego społecznego oraz wzmacniać jej społeczne znaczenie. Medal nadawał będzie Minister Sprawiedliwości z własnej inicjatywy lub na wniosek uprawnionych podmiotów.

Rozwiązania te nie mają wyłącznie charakteru symbolicznego. Mogą one wzmacniać poczucie odpowiedzialności, prestiż i identyfikację z wykonywanymi zadaniami, a przez to zwiększać zaangażowanie, obowiązkowość i dyspozycyjność osób uczestniczących w orzekaniu. W praktyce może to przełożyć się na bardziej stabilny udział sędziów społecznych w pracy sądów, łatwiejsze planowanie składów orzekających oraz ograniczenie problemów organizacyjnych związanych z zapewnieniem obsady rozpraw.

Zmiana w art. 1 pkt 17 ustanawia instytucje samorządu sędziów społecznych danego sądu, który tworzą wszyscy sędziowie tego sądu. Organem samorządu sędziów społecznych danego sądu jest rada sędziów społecznych wybierana na roczną kadencję, co do zasady po wyborach sędziów społecznych przeprowadzonych w danym roku. Zmiany te służą wzmocnieniu podmiotowości dotychczasowego samorządu ławniczego, także poprzez poszerzenie wskazanego w ustawie zakresu zadań rady sędziów społecznych, w szczególności o współdziałanie z prezesem sądu w zakresie organizacji wykonywania czynności sędziów społecznych, w tym w zakresie przydziału sędziów społecznych do wydziałów sądu i określania zasad przydzielania sędziów społecznych do spraw, podejmowanie działań służących podnoszeniu poziomu wiedzy, umiejętności i kompetencji sędziów społecznych, w tym współdziałanie z prezesem sądu w zakresie określania potrzeb szkoleniowych sędziów społecznych oraz udzielania sędziom społecznym informacji dotyczących organizacji wykonywania czynności i zasad etyki sędziego społecznego oraz podejmowanie współpracy z innymi radami sędziów społecznych w sądach powszechnych.

Przepis art. 12 projektowanej ustawy przewiduje, że wybrani przed jej wejściem w życie ławnicy, z dniem wejścia w życie nowelizacji, staną się sędziami społecznymi w jej rozumieniu.

Przepis art. 13 projektowanej ustawy przewiduje, w odniesieniu do ławników wybranych przed dniem wejścia w życie nowelizacji w wyborach uzupełniających przeprowadzonych na podstawie uchylanego art. 168, że zgodnie z dotychczasową zasadą wyrażoną w art. 165 § 1 u.s.p. ich mandat wygasa z upływem kadencji ogółu ławników wybranych na podstawie art. 163 § 1 u.s.p. w brzmieniu dotychczasowym.

Przepis art. 14 daje możliwość – przez okres roku od dnia wejścia w życie nowelizacji – przeprowadzenia uzupełniających wyborów sędziów społecznych na podstawie znowelizowanych przepisów, w terminie 3 miesięcy od dnia otrzymania wniosku prezesa sądu w celu zagwarantowania możliwości przeprowadzenia takich wyborów w pierwszym roku obowiązywania ustawy, w razie potrzeby, w szczególności z powodu zmniejszenia się w czasie kadencji liczby sędziów społecznych, zanim przeprowadzone zostaną pierwsze wybory na nowych zasadach.

Przepis art. 15 przewiduje przekształcenie rady ławniczych wybranych na podstawie przepisów dotychczasowych w rady sędziów społecznych w rozumieniu znowelizowanych

przepisów, przy czym kadencja tych rad trwa do czasu zakończenia kadencji sędziów społecznych wybranych do tych rad (a zatem do końca 2027 r.).

Przepis art. 16 przewiduje, że na potrzeby oceny doświadczenia sędziego mogącego wejść w skład zespołu opiniującego kandydatów na ławników (który musi wykazywać się doświadczeniem doświadczenie w orzekaniu w składach z sędziami społecznymi) oraz na potrzeby oceny dopuszczalności złożenia przez radę sędziów społecznych wniosku o nadanie Medalu „Za zasługi na rzecz udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości” osobie, która nie jest i nie była sędzią społecznym, przez sędziego społecznego rozumie się także ławnika.

Przepisy art. 17–19 służą czasowemu zachowaniu w mocy rozporządzeń wykonawczych, które wymagają zmiany z uwagi na zmiany ustawowe, w tym zmianę przepisu upoważniającego.

Przewiduje się, że ustawa wejdzie w życie z dniem 1 stycznia 2027 r., tak by wybory ławników na kolejną kadencję (obecna kończy się w 2027 r.) mogły zostać przeprowadzone na podstawie znowelizowanych przepisów.

Projekt ustawy został zamieszczony na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej Rządowego Centrum Legislacji, w serwisie Rządowy Proces Legislacyjny, stosownie do wymogów art. 5 ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (Dz. U. 2025 r. poz. 677 ze zm.) oraz zgodnie z § 52 ust. 1 uchwały nr 190 Rady Ministrów z dnia 29 października 2013 r. – Regulamin pracy Rady Ministrów (M.P. z 2026 r. poz. 404).

Projekt nie podlega notyfikacji zgodnie przepisami rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm i aktów prawnych (Dz. U. poz. 2039 oraz z 2004 r. poz. 597).

Projekt ustawy jest zgodny z prawem Unii Europejskiej.

Projekt ustawy nie będzie miał negatywnego wpływu na rynek pracy oraz na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość, w tym na funkcjonowanie przedsiębiorstw.

Projekt nie podlega dokonaniu oceny OSR przez koordynatora OSR w trybie § 32 uchwały nr 190 Rady Ministrów z dnia 29 października 2013 r. – Regulamin pracy Rady Ministrów.